

פרק שני – היסטוריוגרפיה ונבואה (40 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 3-5: (לכל שאלה – 20 נקודות).
בכל אחת מהשאלות יש לענות על סעיף א' (חובה) (8 נקודות), ועל שניים מהסעיפים ב-ד (לכל סעיף – 6 נקודות).

שאלה 3**סעיף א'**

- (1) אחאב בקש מנבות לרכוש את כרמו.
(2) הדמויות שסייעו לאחאב להשיג את מבוקשו (על התלמיד לציין שתיים):
- איזבל.
- הזקנים והחורים (מנהיגים וראשי העיר) שבעירו של נבות.
- שני עדי הבליעל (עדי השקר) שהעידו כנגד נבות.

סעיף ב'

(1) ההבדל בין התגובה של אחאב על הסירוב של נבות ובין התגובה של איזבל על הסירוב הוא: אחאב כועס מאוד על סירובו של נבות למכור לו את הכרם, הוא שוכב במיטתו, ומסרב לאכול, כיוון שמבין שלא יוכל לקבל את הכרם בו חפץ, אם נבות מסרב למוכרו. לעומתו, איזבל אינה מוכנה לקבל את הסירוב של נבות, ומבטיחה לאחאב, שהוא יקבל את כרם נבות בכל מקרה, ושהיא זו שתדאג לכך.
(2) מוצאה של איזבל היה צידוני. על פי מלכים א ט"ז, 31 איזבל הייתה בתו של אתבעל מלך צידון.
א: איזבל הייתה אישה נוכרייה. על פי חוק המלך בדברים י"ז, 18-20 על המלך הישראלי לפעול בהתאם לחוקי התורה, שחוקק ה', ונאסר עליו לעבור עליהם. לאור זאת, לא יכל אחאב לקבל את כרמו של נבות בצורה חוקית. איזבל, לעומת זאת, בהיותה נוכרייה, הייתה חסרת כל מחויבות לחוקי ה', ולכן היא הבטיחה לאחאב שהוא עתיד לקבל את כרמו של נבות ויהי מה. **א:** איזבל, בהיותה בת מלך צידון, על פי תפיסת המלוכה במזרח הקדום, חשבה שמלך זכאי לקבל את כל מבוקשו, שכן הוא עומד מעל לחוק.

סעיף ג'

- (1) הביקורת שמעביר המספר בעקיפין על הזקנים והחרים בעירו של נבות (על התלמיד לציין שתי ראיות):
- "ויעשו אנשי עירו... כאשר שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב בספרים אשר שלחה אליהם.."
(פסוק 11) – המספר חוזר פעמיים על כך שראשי העיר של נבות מבצעים את מה שהורתה להם איזבל לעשות. חזרה זו באה להדגיש את העוול שעשו ראשי העיר לנבות.
- "אשר בעירו הישבים את נבות... אנשי עירו.. אשר הישבים בעירו.."
(פסוקים 8, 11) – הסופר חוזר על כך שהזקנים והחרים, הדואגים להפלתו של נבות, הם אנשי עירו של נבות, מכריו, ואף על פי כן, לא הייתה להם כל בעיה לבצע פשע זה.

- "...ויעדהו אנשי הבליעל את נבות נגד העם..." (פסוק 13) – איזבל לא בקשה שהעדות של עדי השקר תהיה בנוכחות העם (אנשי העיר), אך הזקנים והחורים מחליטים להציג את העדות של עדי השקר בפני כל אנשי העיר – המספר מדגיש זאת, על מנת להציג את הזקנים באור שלילי, ולהעביר ביקורת על התנהגותם.
  - "...ויצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים..." (פסוק 13) – איזבל לא בקשה שהריגתו של נבות תתבצע מחוץ לעיר, אך הזקנים דואגים לבצע את ההוצאה להורג באופן זה, על מנת להסיר מעצמם אחריות על הפשע. באמצעות דיווח זה מעביר הסופר ביקורת עקיפה עליהם.
  - "וישלחו אל איזבל לאמר סקל נבות וימת" (פסוק 14) – המספר מוסר את הדיווח של הזקנים לאיזבל, ומדגיש כי הם הודיעו לאיזבל שנבות סוקל וגם מת – חזרה זו, על מותו של נבות פעמיים, באה להעביר ביקורת על הזקנים, שלהוטים לדווח לאיזבל על השלמת המשימה, על אף שמדובר בפשע וברצח של אדם חף מפשע.
  - תתקבלנה תשובות נוספות מפסוקים אלה, המנומקות כראוי.
- (2) הביקורת על הזקנים והחרים הייתה מוצדקת, כיוון שעל אף שמדובר בצו מלכותי, החתום בחותם המלך, הם היו צריכים לסרב לבצע הוראה זו, מפני שהיא מנוגדת לחוק, ומביאה למותו של אדם חף מפשע. **א**: הביקורת על הזקנים והחרים אינה מוצדקת, כיוון שהם מילאו אחר צו המלכה, לא הייתה להם כל ברירה. אילו היו מסרבים לבצע זאת, איזבל הייתה מצווה להמית אותם.

סעיף ד'

- (1) על פי בראשית ג, 11-12, האדם הראשון מסיר מעליו את האחריות למעשיו באופן הבא: הוא מעביר את האחריות למעשיו לאישה: הוא טוען שהאישה היא זו שנתנה לו לאכול מעץ הדעת טוב ורע, ולכן חטא. **א**: האדם מאשים את ה' בחטאו, ה' הוא זה שהביא לו את האישה, אשר גרמה לו לאכול (כיוון שנתנה לו לאכול מהפרי האסור). אילו ה' לא היה בורא את האישה ומביא אותה לאדם הראשון, לא היה האדם חוטא.
- (2) הצידוק שהיה יכול אחאב להביא לפני ה' ואלהיו למעשיו הוא: כרם נבות ניתן לו (לאחאב) על ידי איזבל, ולא הוא (אחאב) רצח את נבות, אלא אנשי עירו. לכן, אחאב אינו אשם ברציחתו של נבות. לצידוק זה אין בסיס, כיוון שה' מאשים את אחאב ברצח נבות, אף על פי שהוא אינו זה שרצח אותו בפועל, כיוון שאחאב גרם לאיזבל להשיג לו את כרם נבות (חותמו היה בידה, וכך היא שלחה את הספרים לראשי עירו של נבות): "...הרצחת וגם ירשת..." (פסוק 19).

שאלה 4

סעיף א'

- (1) החורבן ארע בשנת 586 לפנה"ס.
- (2) ביטויי החורבן: **בתחום הדתי**: הרס בית המקדש, ובכך ביטול מעמדה של ירושלים כמרכז דתי "וישרף את בית ה'..." (פסוק 9). **בתחום המדיני**: הריסת ארמון המלך ובתי ההנהגה "ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש..." (פסוק 9). **א**: הרס חומות ירושלים, ובכך ביטול

הגנתה וחוסנה "ואת חומות ירושלים נתצו..." (פסוק 10). **א**: הוצאה להורג של ההנהגה "ויך אותם מלך בבל וימיתם ברבלה" (פסוק 21). **א**: מינוי גדליהו כמושל מטעם בבל, על אף שאינו נצר לבית דוד "ויפקד עליהם את גדליהו בן אחיקם בן שפן..." (פסוק 22).

סעיף ב'

(1) צדקיהו הומלך על ידי מלך בבל.
 (2) משום שהומלך על ידי מלך בבל וקיבל את השליטה ממנו, מרידתו של צדקיהו נתפשה כחמורה יותר ממרידות של מלכים אחרים, ועל כן נענש בצורה כזו. (מלך בבל ראה זאת כפגיעה אישית בו, הפרה של ההסכם בין השניים).

סעיף ג'

בקטע מישעיה א, 23 מואשמים השרים בלקיחת שוחד, וכתוצאה מכך בעיוות הדין של השכבות החלשות: "יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם".
 בעת החורבן, במלכים ב כ"ה, מתואר שמי שנשאר ביהודה הייתה השכבה החלשה: "ומדלת הארץ השאיר רב טבחים לכרמים וליגבים" (פסוק 22). שכבה זו נותרה שם על מנת לעבד את האדמה והיא זכתה באפשרות להישאר ביהודה.

סעיף ד'

(1) דוגמאות לפריטים שנלקחו מבית המקדש ומבטאות את כאב האובדן של הכותב (על התלמיד לציין שתיים):

- "עמודי הנחושת... אשר בבית ה' שיברו כשדים" (פסוק 13) - הכותב מתוסכל ומציין שעמודי הנחושת שנצבו בבית ה' הגדול והנכבד, נשברו על ידי כוח ההרס של הכשדים.
- "ואת הסירות ואת היעים ואת המזמרות ואת הכפות ואת כלי הנחושת אשר ישרתו בס לקחו" (פסוק 14) - הכותב מדגיש את התסכול על כך שהכלים, שנבזזו, הם אלו שבאמצעותם שרתו את ה' בבית המקדש.
- "המכונות אשר עשה שלמה..." (פסוק 16) - שלמה המלך, שבנה את בית המקדש, הציב בו כלים יקרי ערך, שעתה נבזזו על ידי הבבלים (אזכור שלמה מדגיש את כאב האובדן).

(2) חלק מן הפרטים שנבזזו מבית המקדש הראשון הוחזרו לידיהם של מי שעתידיים היו לבנות את בית המקדש השני, במסגרת החסד שעשה המלך כורש הפרסי לאחר פרסום הצהרתו.

שאלה 5

סעיף א'

- (1) דברי השקר בהם בוטחים אנשי העם הם דברי נביאי השקר, על פיהם המקדש הוא ביתו של ה', ולכן הוא לא יחריב את המקדש ולא יעניש אותם על חטאיהם.
- (2) ירמיהו דורש מאנשי יהודה לשפר את מעשיהם: לעשות משפט צדק, לא לעשוק את השכבות החלשות, לא לרצוח חפים מפשע ולא ללכת אחרי אלוהים אחרים: "כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם את עשו תעשו משפט...גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי אל תשפכו...ואחרי אלהים אחרים לא תלכו" (פסוקים 5-6).

סעיף ב'

- (1) בפסוקים 9-10 ירמיהו מאשים את העם בעבירות על חלק מעשרת הדברות (על התלמיד לציין שלוש דוגמאות):
- ירמיהו מאשים את העם בכך שהם גונבים: "הגנב" (פסוק 9), ובעשרת הדברות חל איסור על גניבה: "לא תגנב" (פסוק 13).
  - ירמיהו מאשים את העם בכך שהם רוצחים: "רצח" (פסוק 9), ובעשרת הדברות חל איסור על רצח: "לא תרצח" (פסוק 13).
  - ירמיהו מאשים את העם בכך שהם נואפים: "ונאף" (פסוק 9), ובעשרת הדברות חל איסור על ניאוף: "לא תנאף" (פסוק 13).
  - ירמיהו מאשים את העם בכך שהם נשבעים שבועת שקר בשם ה': "והשבע לשקר" (פסוק 9), ובעשרת הדברות חל איסור על שבועת שקר בשמו של אלוהים: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" (פסוק 7).
  - ירמיהו מאשים את העם בכך שהם עובדים אלוהים אחרים: "והלך אחרי אלהים אחרים..." (פסוק 9), ובעשרת הדברות חל איסור על עבודת אלהים אחרים: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (פסוק 3).
- (2) הקישור לעשרת הדיברות מעיד על כך שחטאיו של העם מאוד חמורים, שכן הוא עובר במפורש על המצוות המצויות בעשרת הדברות.

סעיף ג'

- (1) האלילות הינה חגיגה משפחתית, ולא אירוע ממלכתי-רשמי, משום שעל פי פסוקים 17-18 כל בני המשפחה לוקחים חלק בחגיגות אלה: הילדים מלקטים עצים, הגברים מבעירים אש והנשים אופות בעזרת האש עוגיות לשם עבודת האלילים.
- (2) מטרת מעשי המשפחה, לפי דברי האל בפסוק 18, היא להכעיס את ה'. לפי פסוק 19, תוצאת המעשים תגרום לה לחוש בושה.

סעיף ד'

(1) ירמיהו נדרש לוותר על החלק בתפקידו שנועד להגן על העם מפני זעמו, משום שה' מונע ממנו ולהתפלל בעד העם: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי כי אינני שמע אתך" (פסוק 16).

(2) לפי פסוק 20 החלטת ה' להעניש את העם היא נחרצת ואין חזרה ממנה: "הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה... ובערה ולא תכבה".

פרק שלישי – נושאי החובה (18 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 6-9 (לכל שאלה – 6 נקודות).

שאלה 6 – חוק**סעיף א'**

הסיבה לציווי לשמוט בשנת שמיטה את החוב של הרע והאח היא שמיטת הקרקעות. בכל שנה שביעית מצווה אדם מעם-ישראל לקיים את מצוות שמיטת הקרקעות, כלומר לא לעבד ולא לקצור את אדמתו. לאור זאת, יש לבטל את חובותיו, כיוון שאם אינו מתפרנס, לא יוכל לשלם את חובו: "... כי קרא שמיטה לה' " (פסוק 3) – בשל שמיטת הקרקעות, יש לשמוט את החובות לבני ישראל (בלבד).

סעיף ב'

ההיתר לנגוש את הנכרי נובע מכך ששמיטת הקרקעות אינה חלה עליו: מכיוון שהנכרי עובד בשנת השמיטה, מעבד את אדמתו וקוצר אותה, הוא יכול להמשיך ולשלם את חובו גם בשנת השמיטה, ואין צורך לשמוט את חובותיו.

שאלה 7 – חכמה

המסקנה שהסיק קהלת בנוגע לחכמה על פי הקטע היא: החכמה היא דבר מזיק - ככל שהאדם חכם יותר, כך הוא עתיד לבעוס יותר ולכאוב (לסבול) יותר: "כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב" (פסוק 18). **אז**: המרדף אחר החכמה הוא דבר חסר תועלת, כיוון שהחכמה היא דבר מזיק ומכאיב: "ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת.. ידעתי שגם זה רעיון רוח" (פסוק 17). מה שהביא את קהלת למסקנה זו היא: קהלת בעצמו היה אדם חכם מאוד – החכם ביותר בירושלים, אך חכמה זו, לדעתו היא חסרת כל תועלת. הסיבות לכך הן: הניסיון לחקור את העולם ולהבינו הוא חסר כל תועלת, בלתי אפשרי, ומהווה דרך נוספת של ה' לענות את בני האדם: "ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה.. הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו" (פסוק 13); העולם מלא בעיוותים, אותם לא ניתן לתקן וכמות החסרונות בו בלתי ניתנת לספירה: "מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות" (פסוק 15). לפיכך, אדם חכם הוא אדם שיודע כל זאת, וסובל מכך.

שאלה 8 – נביאי אמת ונביאי שקר

לפי דברי ירמיהו החווייה הנבואית, שחווים נביאי האמת, בניגוד לנביאי השקר, היא אינטימית ומכאיבה:

"דברי כאש נאם ה'" – החווייה הנבואית היא כמו אש שורפת בלב הנביא.

"וכפטיש יפצץ סלע" – הסלע הוא דימוי ללב הנביא, והפטיש הוא מכשיר ענישה ביד ה', כלומר הנבואה, הקשה עבור העם, שוברת את לבו של הנביא.

שאלה 9 – שיבת ציון

הבשורות שבאמצעותן הנביא מנחם את העם (על התלמיד לציין שתיים) ולהסבירן:

- "כי מלאה צבאה כי נרצה עוונה כי לקחה מיד ה' כפליים בכל חטאתיה" (פסוק 2) – ישעיה מודיע לעם שתקופת העונש והייסורים תמה, ושהוא סיים לשלם את המחיר הכבד על חטאיו.
- "כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה" (פסוק 4) - פני השטח ישתנו ויתיישרו לדרך נוחה וקלה, בה יעבור העם בשובו לארץ.
- "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר" (פסוק 5) - בעקבות השינוי שיתרחש בטבע, לשם גאולת העם, כל עמי העולם יכירו בה' אלוהי ישראל ובכוחו (הכרת האנושות בגדולת ה' אלוהי ישראל היא הנחמה לעמו של ה').
- "הנה ה' ה' בחזק יבוא" (פסוק 10) - אלוהים יגיע ברב כוח ועוז ויגאל את עמו. **אז**: "הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו" (פסוק 10) - שכרו ומשכורתו של ה' הם בני ישראל, הצועדים לפניו במסע החזרה לארץ כשהוא מוביל אותם.
- "כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל" (פסוק 11) - ה' ילווה את העם בדאגה ובמסירות, כמו רועה המטפל בעדרו, ודואג לחלשים.

פרק רביעי – נושאי ההרחבה (6 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 10-13 (6 נקודות).

שאלה 10 – חוק**סעיף א'**

"רעיון ההענקה" מתבסס על שחרור העבד בספר דברים. על פי חוק זה, כאשר העבד מסיים את תקופת עבודתו והאדון משחרר אותו, על האדון לתת לעבד 'מענק שחרור': מעט מן היבול, הצאן והיין, על מנת שתתאפשר לו התחלה חדשה (ולא יחזור לעבדות): "וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו מצאנך ומגרנדך ומיקבך..." (פסוקים 13-14).

סעיף ב'

- הדרך שבאמצעותה מנסה המחוקק לשכנע את האדון לקיים את החוק (על התלמיד לציין אחת):
- השוואה לשכיר: בעוד שהשכיר עובד שלוש שנים, העבד עובד זמן רב יותר מהשכיר: פי שניים, כלומר שש שנים. לכן יש לשחררו. **א**: בעוד שהשכיר עובד חלק היממה, העבד עובד קשה יותר מהשכיר: פי שניים, כלומר הוא נתון לרשות אדונו כל היממה.
  - הבטחת שכר: אלוהים יברך את האדם שיקיים את החוק וישחרר את העבד.

שאלה 11 – חכמה**סעיף א'**

מסקנתו של קהלת היא: אין כל יתרון של האדם על בעלי החיים - האדם ובעלי החיים שווים בכל אופן שהוא. מה שהביא את קהלת למסקנה זו היא העובדה שגם בעלי החיים וגם בני האדם מתים. לשניהם אותה הנשמה (רוח), שניהם באים מהאדמה, ושניהם חוזרים אל האדמה: "כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל" (פסוק 19). **א**: "הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר" (פסוק 20).

סעיף ב'

פסוק 21 מחזק את המסקנה שבפסוק 19 באופן הבא: קהלת טוען בפסוק 21: 'מי אמר שנשמת האדם עולה אל ה' למעלה, לאחר מות האדם, ונשמת בעלי החיים יורדת לאדמה?' אם קוראים פסוק זה כך, אז קהלת כופר בעולם הבא, ובקיום נשמת האדם לאחר המוות, וטוען שבמותם חוזרות הנשמות של בני האדם ובעלי החיים לאדמה. לאור זאת, אין כל יתרון של בני האדם על בעלי החיים, כפי שטען קהלת בפסוק 19. **א**: פסוק 21 מערער על המסקנה של קהלת בפסוק 19 באופן הבא: קהלת טוען בפסוק 21: 'מי יודע (אין איש היודע) אם נשמת האדם עולה אל ה' למעלה, לאחר מות האדם, ונשמת בעלי החיים יורדת לאדמה' - מכיוון שקהלת אינו יודע מה קורה לנשמת האדם ולנשמת הבהמה לאחר המוות, ייתכן שיש יתרון לאדם על בעלי החיים (או לבעלי החיים על האדם), ולכן מסקנתו של קהלת בפסוק 19 מתערערת.

שאלה 12 – נביאי אמת ונביאי שקר

מקרה מיכה המורשתי מחזק את המבקשים להגן על ירמיה: לפי מקרה זה, בעקבות נבואת הפורענות של מיכה, שירושלים תחרב, המלך והעם חוזרים בתשובה. כתוצאה מכך ה' חוזר בו מהרצון להעניש את העם. מקרה זה מגן על ירמיהו, משום שלפיו נבואת

- "וואקחה פת לחם וסעדו לבכם..... ויקח בן בקר רך וטוב... ויקח חמאה וחלב..." (פסוקים 5-8) -
אברהם מציע לאורחיו אירוח צנוע, על מנת לא להביך אותם, אך בפועל עורך בפניהם סעודה מפוארת.
-"והוא עומד עליהם תחת העץ" (פסוק 8) - אברהם משגיח ונכון לשרת את האורחים שלו.

שאלה 15

שתי הבשורות הן :

- "שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך" (פסוקים 10, 14) - אברהם מתבשר על הולדת בנו בעוד שנה מהיום.
- "זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה עשו כלה ואם לא אדעה" (פסוקים 20-21) - אברהם מתבשר שבעקבות חטאיהם הרבים של תושבי סדום ועמורה, אלוהים עומד להשמידם.

שאלה 16

לפי פסוק 19 ייעודו של אברהם הוא ללמד את צאצאיו כיצד לערוך משפט צדק.
על פי ירמיהו ז, צאצאי אברהם לא מימשו ייעוד זה. הסיבה לכך היא שעל פי דברי ירמיהו, בני ישראל אינם עורכים משפט צדק. הדבר בא לידי ביטוי בהאשמות על פיהן הם רוצחים אנשים חפים מפשע ונשבעים שבועות שקר (ככל הנראה במסגרת משפט). כתוצאה מכך דינם יהיה חורבן בית המקדש וגלות.

שאלה 17

דוגמה נוספת מספר בראשית לעונש כליה, שבו ה' מעניש ציבור שלם בשל חטאיו (על התלמיד לציין אחת):
סיפור המבול : אלוהים השמיד את כל האנושות בשל חטאיה.